

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 351.746.2(100)

А.Й. Француз
*доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
Заслужений юрист України, Герой України
Університет економіки та права «КРОК»*

О.Є. Кучеренко
*аспірант
Університет економіки та права «КРОК»*

Теоретико-правові аспекти функціонування правової детективної діяльності в зарубіжних країнах

У статті акцентовано увагу на необхідності дослідження теоретико-правового регулювання приватної детективної діяльності в зарубіжних країнах для подальшого створення й адаптування нових структур і форм у правовому полі незалежної України.

Ключові слова: приватні детективи, діяльність, статус суб'єктів.

А.И. Француз
*доктор юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой государственно-правовых дисциплин
Заслуженный юрист Украины, Герой Украины
Университет экономики и права «КРОК»*

О.Е. Кучеренко
*аспирант
Университет экономики и права «КРОК»*

Теоретико-правовые аспекты функционирования правовой детективной деятельности в зарубежных странах

В статье акцентируется внимание на необходимости исследования теоретико-правового регулирования частной детективной деятельности в зарубежных странах для дальнейшего создания и адаптации новых структур и форм деятельности в правовом поле независимой Украины.

Ключевые слова: частные детективы, деятельность, статус субъектов.

A. Frantsuz
Doctor of Law, professor,
Head of State and legal disciplines Department
Honored Lawyer of Ukraine, Hero of Ukraine
“KROK” University

O. Kucherenko
PhD student,
University of Economics and Law «KROK»

Theoretical-legal aspects of the functioning of the legal detective activities in foreign countries

The article focuses on the need to study the theoretical and legal regulation of private detective activity in foreign countries to further the creation and adaptation of new structures and forms of activity in the legal field of independent Ukraine.

Keywords: private detectives, activities, status of the subjects.

Постановка проблеми

В умовах дотримання вітчизняним суспільством європейських цінностей [1], потреби зближення наших правових систем, запозичення позитивного досвіду у боротьбі зі злочинністю, розвитку демократії, охорони прав і свобод людини і громадянина – це нагальні питання реалій сьогодення, вимога часу. Наявна розбалансованість правозахисної системи, реформування поліції, прокуратури, судів та інших органів галузі запобігання правопорушенням

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти правового регулювання діяльності приватних детективних і охоронних структур розглянуто в наукових працях учених у галузі адміністративного права: О. М. Бандурки, М. І. Бачило, В. В. Бугайчука, А. С. Васильєва, В. В. Галунька, Т. С. Гончарука, М. І. Зубка, С. В. Ківалова та ін.

Не вирішенні раніше частини загальної проблеми

Недостатня розробленість на науковому рівні питань правового регулювання приватної детективної діяльності в Україні, неврегульованість багатьох чинників

участі органів виконавчої влади в державному регулюванні гарантування безпеки фізичних осіб та охороні права власності, неузгодженість нормативних актів, наявність спірних питань у сфері детективної діяльності обумовлює низку проблем, вирішення яких потребує окреслення шляхів і вдосконалення законодавства в цьому напрямі. Для вирішення цієї проблеми проаналізуємо досвід зарубіжних країн з метою запозичення позитивного досвіду та вироблення шляхів вирішення проблемних питань [2, с. 38-40].

Формування цілей статті

Метою статті є визначення теоретико-правових особливостей функціонування приватної детективної діяльності у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Дослідження зарубіжного досвіду свідчить, що в іноземних державах щоразу нові вимоги з боку суспільства до забезпечення правопорядку в цілому впливають на організацію правоохоронної діяльності. У багатьох країнах дедалі більше орієнтуються не лише на поліцейські органи, а й на широке використання для правоохоронних цілей приватних детек-

тивів і охоронних служб. Світовий досвід переконує, що не всі види правоохоронних функцій у належному обсязі можуть виконувати державні органи. Внаслідок цього за кордоном значного поширення набули адвокатські контори, приватні розшукові, детективні бюро тощо [3, с. 59-66].

Послугами зазначених служб користуються не лише приватні особи, а й державні органи. Наприклад, у США атомні електростанції охороняються приватною охоронною фірмою «Воксенхат корпорейшн». Вона спеціалізується на охороні надсекретних об'єктів, які належать як державі, так і найбільшим корпораціям; а приватна фірма «Локенхад» забезпечує будівництво й охорону в'язниць. Діяльність таких організацій вигідна для держави, оскільки вони не беруть з бюджету коштів, а навпаки, поповнюють його, сплачуючи податки [4, с. 44-50].

У Франції приватні детективні служби залучаються до виявлення фактів приховування доходів від оподаткування. У Великій Британії одна з найбільших приватних служб безпеки «Сек'юрикор» забезпечує охорону банків, приміщень фірм, коштів і коштовностей під час їхнього перевезення, а також осіб, які підлягають депортації. За виконання послуг Міністерство внутрішніх справ цієї країни щорічно сплачує приватним охоронцям і детективам один мільйон фунтів стерлінгів [3, с. 59-66].

У всіх зарубіжних країнах у межах чинного законодавства існує нормативно врегульована взаємодія поліції з фірмами, асоціаціями, бюро приватних детективних і охоронних служб у галузі запобігання правопорушенням. Таке співробітництво може мати різні форми. Що стосується правового регулювання приватної охоронної діяльності, взаємодії органів внутрішніх справ з приватними охоронними підприємствами у запобіганні правопорушенням, то можна навести низку аспектів такої взаємодії.

Розглянемо детальніше основні принципи та державне регламентування діяльності приватних детективних і охоронних підприємств у демократичних, розвинених країнах. У США приватні охоронно-

розшукові бюро вперше почали широко використовуватися на початку 1930-х років, коли розгул злочинності, особливо в Нью-Йорку і Чикаго, набув загрозливих масштабів. Після Другої світової війни приклад США перейняли багато інших країн, і сьогодні в усьому світі функціонують десятки тисяч різних приватних розшукових бюро і служб безпеки. Тільки в США в них працює понад 1 млн співробітників. У Сполучених Штатах Америки нині питання діяльності недержавних служб безпеки належить до юрисдикції штатів. У 10 штатах взагалі немає правових норм, що регламентують діяльність таких організацій. У 35 штатах діють закони, що безпосередньо стосуються приватних розшукових бюро і ставлять за головну умову їхньої діяльності реєстрацію й одержання ліцензій, які видають відповідні органи виконавчої влади штату (це колізія, яка пропонується у «Законі про приватну детективну службу в Україні», прийнятому в першому читанні Верховною Радою України), або її офіційних представників, причому громадянство США всіх співробітників приватного охоронного підприємства – обов'язкова вимога в 16 штатах. У 22 штатах для реєстрації приватного детектива необхідна характеристика чи рекомендаційний лист. Перешкодою для видачі ліцензії може бути психічне захворювання, зловживання алкоголем або звільнення зі збройних сил за провини, що компрометують звання військовослужбовця. У штаті Нью-Йорк, за Законом Мінкіні, приватним розшуком можуть займатись як певні особи, так і групи осіб, об'єднані в бюро і фірми. Попередньо ці люди повинні одержати дозвіл на проведення слідчої, охоронної, патрульної і розшукової діяльності в апараті губернатора штату. Причому необхідно, щоб хоча б один співробітник із новостворюваного розшукового бюро мав принаймні трирічний стаж роботи в поліцейських, слідчих або аналогічних службах. Характерно, що до анкети, яку здають в апарат губернатора штату, кожен потенційний співробітник зобов'язаний додавати власну дактилокарту [4, с. 68-70].

Відповідно до сформованої практики, де уже функціонують приватні детективні структури, в США під час прийому на роботу кандидата вимагають заповнення анкети, у якій обов'язково слід вказати відомості про минуле життя і діяльність, стан здоров'я; крім того, потрібні відгуки й рекомендації з попередніх місць роботи або служби та документи про їх утворення. У тих штатах, де це дозволено законом, проводяться випробування кандидата за допомогою поліграфа («детектора неправди»). В усіх приватних детективних і охоронних підприємствах здійснюється обов'язкове психологічне тестування для виявлення здатності кандидата працювати в складних умовах і адекватно реагувати на екстремальні ситуації. Приватні детективи і приватні служби безпеки охоче беруть на роботу колишніх поліцейських, співробітників ФБР і ЦРУ, звільнених без стягнень, а також відставних військовослужбовців, особливо тих, які працювали в розвідці або служили в спеціальних парашутно-десантних військах, морській піхоті.

Зростаючі потреби приватних детективних і охоронних підприємств у кадрах, які мають спеціальну підготовку, зумовили введення до програми навчання студентів багатьох американських коледжів і університетів різних курсів із гарантування безпеки. У деяких навчальних закладах упроваджено заочне навчання осіб, які вже працюють у вищевказаних організаціях. Відповідно до закону, приватні охоронці, детективи й слідчі в США не мають права застосовувати такі процесуальні заходи: обшук помешкань, особистий обшук або арешт, проте їм можна затримувати осіб, підозрюваних у здійсненні злочину або в підготовці до здійснення злочину, з метою передачі їх до рук поліції, що чітко обумовлене в чинному законодавстві.

Свою діяльність співробітники приватних детективних і охоронних організацій у США зобов'язані здійснювати лише відповідно до Конституції США та законодавчих актів штатів. У випадку порушення законів такі особи позбавляються дозволу на проведення розшукової діяльності, а в разі серйозних порушень можуть бути при-

тягнуті до кримінальної відповідальності. Згідно із законом приватні детективні розшукові бюро самостійно або разом із правоохоронними органами можуть:

- збирати інформацію про злочини або погрози щодо уряду США й окремих штатів;
- встановлювати й одержувати біографічні та інші дані про певних громадян, організації, підприємства;
- займатися розшуком загубленого або вкраденого майна;
- вести пошук свідків і збирати докази для правоохоронних і судових органів;
- здійснювати фізичну охорону фірм і приватних осіб тощо.

У Канаді діяльність приватних детективних і охоронних організацій регулюється спеціальними актами, які є складовими частинами законодавства провінцій. Кожна провінція, виходячи з місцевої специфіки, розробляє і приймає свої акти, в яких викладені умови створення й функціонування недержавних приватних детективних і охоронних підприємств. Загальним обов'язковим моментом для всіх актів є порядок організації, реєстрації й одержання дозволу на приватну детективно-розшукову діяльність на території провінції. Під час реєстрації від особи, яка бажає організувати недержавне охоронне підприємство, можуть вимагати інформацію про її фінансове становище, освіту, компетенцію або будь-яку іншу інформацію, необхідну для видачі дозволу. У разі позитивного рішення керівник приватного охоронного підприємства зобов'язаний здати в орган, що реєструє, зразок посвідчення особи співробітника з новоутвореної організації [5, с.134].

У випадку припинення діяльності приватного детективного і охоронного підприємства його керівник зобов'язаний негайно повідомити про це реєстратора, повернути ліцензію і здати всі посвідчення співробітників.

Серед основних напрямів діяльності приватних детективних, охоронних агентств у провінції Онтаріо (Канада):

- охорона певних громадян за допомогою охоронців;

- охорона посольств та іноземних представництв;
- дорожнє патрулювання;
- боротьба з дрібними крадіжками в магазинах;
- проведення розслідування;
- зовнішнє спостереження.

У Великій Британії відсутні будь-які законоположення або урядові розпорядження про обов'язкову реєстрацію приватних детективів. Із 2 тис. детективів лише 300 зареєстровані як члени Інституту професійних слідчих, розташованого в м. Блекберн [6]. Нині уряд країни вважає за необхідне ввести таку реєстрацію з обов'язковою спеціальною перевіркою детективів, оскільки попит на послуги приватних детективних розшукових агентств постійно зростає.

Агентства виконують деякі «специфічні» завдання, які для правоохоронних органів заборонені і вважаються незаконними:

- розробка заходів безпеки за контрактами з урядовими органами;
- ведення переговорів з терористами, що захопили заручників;
- виконання завдань клієнтів із спостереження за їхніми близькими родичами;
- виявлення фактів подружньої зради;
- установлення фінансового становища і кредитоспроможності майбутніх партнерів по бізнесу [6].

У Франції діяльність приватних детективних розшукових бюро регулюється Законом № 891 від 28 вересня 1942 р. Критерії, яким має відповідати кандидат на роботу, в багатьох аспектах ідентичні тим, що існують в інших країнах: кандидат не повинен мати судимості у зв'язку з порушенням кримінального законодавства, серйозних адміністративних і дисциплінарних стягнень, не перебувати під наглядом. Цікаво, що колишні поліцейські, які служили у Франції, можуть стати власниками приватних детективних бюро лише з письмового дозволу Міністерства внутрішніх справ. Відповідно до Закону № 801058 від 23 грудня 1980 р. будь-яке порушення згаданих вище положень Закону № 891 «тягне за собою покарання у ви-

гляді тюремного ув'язнення терміном від 1 до 3 років і штраф від 6 до 40 тис. франків». Такі санкції можуть бути застосовані і до керівника бюро, який користується послугами приватних агентів, що не відповідають вимогам зазначеного Закону. У разі порушення керівником законодавства приватного охоронного підприємства суд має право прийняти рішення про закриття бюро на термін від 3 місяців до 5 років. Крім того, на підставі Закону № 80-1058 від 1980 р. «компетентні адміністративні органи можуть винести рішення про тимчасове закриття бюро, якщо один з приватних агентів стане об'єктом кримінального переслідування» [5, с. 166].

У Німеччині приватне детективно-розшукове бюро має бути зареєстроване як «установа, що займається ремеслом (промислом)», оскільки «ставиться мета заробити гроші», і виконувати всі вимоги закону й постанови, що стосуються установ такого типу. Необхідною умовою для утворення бюро є наявність мінімального капіталу, що становить 50 тис. євро. Приватні служби безпеки у Німеччині поділяються на дві групи:

- агентства, що надають фірмам і державним установам послуги із гарантування безпеки об'єктів і осіб, які підлягають фізичній охороні;
- підрозділи охорони виробництва, створені самими фірмами й установами.

Характерно, що для відкриття приватної служби безпеки (сюди також належать підрозділи охорони виробництва і спеціальні підрозділи із забезпечення фізичної безпеки клієнтів) і для укладення приватним охоронним підприємством контракту з будь-яким замовником (відомством, підприємством, фірмою), відповідно до федерального закону про приватні підприємства, необхідно мати спеціальний дозвіл влади. У дозволі може бути відмовлено, якщо приватна служба не забезпечує належного рівня охорони або не має для цього достатніх професійних, фінансових, технічних та інших можливостей. Конкретні критерії «надійності безпеки» викладено у відповідних постановах і директивах федеральних земель. Питання

контролю за діяльністю приватних охоронних структур, їхнього оснащення зброєю і спецтехнікою, збереження ними службової таємниці й секретів фірм-клієнтів регулюються нормативними документами федерального міністерства господарства. Широке залучення приватних служб безпеки для охорони режимних об'єктів, збільшення кількості підрозділів охорони на підприємствах і фірмах, здатних конкурувати з поліцією, змушують міністерство внутрішніх справ ФРН визначати й уточнювати завдання недержавних охоронних служб, аби не допустити їхнього перетворення в безконтрольну приватну поліцію [3, с. 59-66].

У Бельгії нині налічується близько 400 приватних детективно-розшукових бюро й охоронних підприємств, у яких працює понад 3 тис. співробітників. Дозвіл на право займатися приватним охоронним бізнесом видає МВС країни. Його необхідно продовжувати кожні п'ять років у визначеному порядку за певну плату. Міністерство внутрішніх справ Бельгії може відмовити у видачі дозволу, якщо претендент на утворення приватного охоронного підприємства має судимість (був засуджений на термін більше, ніж на півроку). Колишні співробітники поліції, жандармерії і спецслужб можуть працювати як приватні детективи не раніше, ніж через 5 років після звільнення зі служби. Звіти про виконану роботу, що надаються клієнтам, мають відповідати визначеним критеріям і можуть бути перевірені відповідним органом. У разі порушення встановлених норм приватний детектив позбавляється ліцензії, а також притягається до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі терміном до 6 місяців. Заборонено будь-яку діяльність детектива, що загрожує громадському порядку або державній безпеці країни. Для контролю за діяльністю приватних детективних і охоронних підприємств і вживання адекватних заходів у разі потреби в Бельгії створено спеціальний орган.

Особливо цікавий досвід функціонування приватних служб безпеки в Китайській Народній Республіці. Нині (від середини

1980-х років минулого століття) кількість приватних охоронних підприємств у Китаї досягла майже тисячі. Перші приватні охоронні підприємства в КНР виникли в містах, де найактивніше розвивалися нові форми господарювання, а також у спеціальних економічних зонах. Упродовж трьох років відпрацьовувалися методи діяльності цих служб, порядок їхньої взаємодії з правоохоронними органами. У липні 1988 р. Держрада КНР затвердила Положення про приватні служби безпеки, розроблене Міністерством громадської безпеки. Цей нормативний акт регламентує правовий статус приватних охоронних підприємств як госпрозрахункових і економічно самостійних організацій, що діють за контрактом, які укладаються з підприємствами й організаціями різних форм власності, так і тих, які співпрацюють з державними правоохоронними структурами [7, с. 89-90].

Досвід минулого і реалії сьогодення свідчать про ефективність роботи приватних детективних і охоронних структур у сфері охорони об'єктів і певних громадян, консалтингових послуг, а також забезпечення громадського порядку під час проведення масових заходів і не тільки. Характерно, що співробітникам приватних служб безпеки, наприклад, у Китаї заборонено мати при собі вогнепальну зброю або спеціальні засоби поліції, застосування яких може призвести до загибелі людей. В окремих випадках їм видають поліцейські кийки. Загалом керівництво органів громадської безпеки КНР високо оцінює діяльність приватних охоронних підприємств із забезпечення правопорядку в країні [7, с. 89-90].

Аналіз інформації дає підстави зробити висновок про те, що приватні детективні бюро й служби безпеки в розвинутих демократичних країнах надають істотну допомогу місцевим правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю і зокрема з організованими її формами, порушеннями громадського порядку, промисловим шпигунством, шахрайством у бізнесі тощо.

Слід звернути увагу на досить довгий список завдань, які вирішують іноземні

приватні детективні і охоронні служби. Крім суто поліцейських функцій (захист життя і власності громадян, запобігання і розкриття злочинів, контроль за технічним станом транспортних засобів), вони забезпечують перепускний режим, пожежну безпеку на підприємствах і в офісах, ведуть боротьбу з промисловим шпигунством і витоком інформації (контррозвідка), збирають відомості про конкуруючі фірми й осіб, що претендують на звільнені посади (розвідка), проводять розслідування причин виробничих аварій і травм. Приватні детективні охоронно-розшукові фірми в США щорічно приносять державі понад 9 млрд доларів прибутку. У США діяльність цих організацій узаконена директивою уряду. Статус недержавних детективно-охоронних структур в судочинстві Італії визначено кримінально-процесуальним кодексом країни.

Майже у всіх інших країнах світу функціонування охоронних організацій регулюється законодавством. Варто зазначити також про добре налагоджену взаємодію між поліцією і приватними охоронними фірмами.

В Австрії, наприклад, існує практика інформування приватних детективів про нові тенденції і методи боротьби зі злочинністю. У Великій Британії недержавні охоронні агентства беруть участь у роботі Постійної Ради МВС з запобігання злочинності і мають при ній свої пред-

ставництва. У Німеччині, Швеції, Греції, Туреччині поліція надає допомогу в навчанні представників приватних розшукових бюро. Проте поліція не завжди цілком довіряє приватним детективам. Їхня діяльність вважається допоміжною, тобто доповнює роботу державної поліції [2] **Висновки**

Проведений порівняльно-правовий аналіз регулювання та функціонування приватних охоронних підприємств у деяких зарубіжних державах дає підстави стверджувати, що приватні детективні й охоронні організації в багатьох державах посідають чільне місце в системі органів, які здійснюють запобігання і протидію злочинності. У деяких державах відсутній поділ: немає приватної охоронної та детективної діяльності. Це, на наш погляд, є недоцільним і підтверджується досвідом розвинених, демократичних країн, в яких регулювання приватної охоронної та детективної діяльності здійснюється різними нормативними актами. У таких випадках здійснюється принципове розмежування компетенцій. Проведений аналіз законодавства, що регламентує приватну детективну діяльність, переконує в необхідності більш детального розгляду питань, які стосуються правового статусу суб'єктів цього виду діяльності.

Правовий статус недержавних правоохоронних і детективних організацій практично нині зовсім не визначений в Україні.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996 – № 30. – Ст. 141.
2. Реформування поліції в країнах Центральної та Східної Європи: Процес і прогрес / П. Абрахам, Д. Бакрач, А. Бек та ін.; під ред. М. Капаріні, О. Мареніна. – К., 2005. – 296 с.
3. Крылова И. С. / Проблемы управления в Европейском Союзе в связи с его расширением / И. С. Крылова // Государство и право. – 2003. – №7. – С. 59-66.
4. Дашков Г. В., Кигас В. Н., Мелик-Дадаева И. А., Тюрина Л. П. Обеспечение законности в деятельности частных правоохранительных служб за рубежом. – М.: Право, 1994. – 350 с.
5. Організація судових та правоохоронних органів: підручник / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; за ред. І. Є. Марочкіна. – Х.: Право, 2013. – 448 с.
6. Сищик на замовлення: (Приват, дефект. Служби у Великобританії) // Іменем закону. – 1992. – № 37 (вересень). – С. 10.
7. Крысин А. Частные службы безопасности КНР // Частный сыск. Охрана. Безопасность. – 1995. – № 1. – С. 89-90.